

Дмитренко Олена Володимирівна,

Викладач німецької мови, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, вул. Комсомольська, 10, кв. 4

моб.тел.050-160-95-53

Бабаш Лариса Володимирівна,

Викладач німецької мови кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, вул. Чорновола, 28

моб.тел. 050-670-98-53

Комарова Олександра Іванівна,

Викладач англійської мови кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, вул. Зіньківська 36, кв. 34

050-31-51-157

Олена Дмитренко, Лариса Бабаш, Олександра Комарова

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті порушується питання про естетичне виховання на уроках іноземної мови. Автори статті наголошують на необхідності використання творів мистецтва (картин, кінофільмів, художніх творів, музики) на уроках іноземної мови. Головний акцент зроблено на необхідності забезпечити сприятливий емоційний фон на занятті та на створенні умов для активного сприйняття іноземної мови з метою реалізації творчих можливостей учнів.

Ключові слова: естетичне виховання, країнознавча мотивація, міжпредметні зв'язки, емоційний фон, реалізація творчих можливостей.

Елена Дмитренко, Лариса Бабаш, Александра Комарова. Пути реализации эстетического воспитания на уроках иностранного языка.

В статье затрагивается вопрос эстетического воспитания на уроках иностранного языка. Авторы статьи указывают на необходимость использования произведений искусства (картин, кинофильмов, художественных произведений, музыки) на уроках иностранного языка. Главный акцент сделан на необходимости обеспечения благоприятного эмоционального фона на уроке и на создании условий для активного восприятия иностранного языка с целью реализации творческих возможностей учеников.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, краеведческая мотивація, межпредметные связи, эмоциональный фон, реализация творческих возможностей

Olena Dmytrenko, Larisa Babash, Oleksandra Komarova. The ways of aesthetic education during foreign language lessons

The problem of aesthetic education during the foreign language lessons are raised in the article. The authors of the article stress on the necessity of piece of art use (paintings, music and literature) during foreign language lessons. It is considered the necessity to provide comfortable emotional climate at a lesson and to create conditions for foreign language active perception with the aim of pupils' creative abilities realization during foreign language lessons.

Keywords: aesthetic education, motivation, cross subject connections, emotional background, creative abilities realization.

Постановка проблеми. Формування нової гуманістичної свідомості українського суспільства та його інтеграція в європейську спільноту активізує пошук найбільш ефективних методів та форм виховання сучасної молоді. У

зв'язку з цим головною метою виховання у школі та у ВНЗ має бути створення сприятливих умов для особистісного, культурного, творчого саморозвитку й самовиховання. Естетичне виховання на уроках іноземної мови можна розглядати як компонент загально-виховної системи і як мотиваційний засіб, що сприяє вивченню самої іноземної мови. Це зумовлено високим мотиваційним потенціалом естетичного виховання та широкими можливостями, які надає для цього вивчення іноземної мови. Сприйняття краси – це перший ступінь у вихованні відчуттів, емоційної чуйності. Тільки на емоційній основі встановлюються міцні зв'язки людини з навколишнім світом. Лише такий навчальний процес, що приносить учневі емоційне та естетичне задоволення може бути успішним та забезпечити високий рівень навчальних досягнень. У сучасній педагогіці розроблені різні шляхи та засоби реалізації естетичного компоненту виховання на уроці та в позаурочній діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Широке коло науковців присвятило свої дослідження проблемі естетичного виховання молодого покоління. Серед них, у першу чергу, педагоги зі світовим ім'ям – Ш.Амонашвілі, В.Сухомлинський, К.Ушинський. Питання естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті репрезентовано у спадщині видатних діячів освіти: Є.Водовозової, П.Каптерєва, С.Лисенкової, Е.Михєєвої, С.Русової. Філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в наукових працях Ю.Борєва, І.Гончарова, М. Киященко. Психологічні основи естетичного виховання розкрили Б.Ананьєв, Л.Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов. Проблему естетично-виховних можливостей уроків іноземної мови досліджували Н.Артеменко, І.Білодід, Є.Борисова, К.Гавриловець, І.Гончаров, О.Дейч, Д.Лихачов, Б.Неменський, Г.Рогова, Є.Яковлєв та інші. Однак аналіз науково-методичної літератури з даної проблематики свідчить про недостатній рівень дослідження питання естетичного виховання під час навчання іноземної мови та потребує його подальшого висвітлення.

Метою статті є простежити шляхи реалізації естетичного виховання у ході вивчення іноземної мови, адже питання естетичного виховання

особистості є актуальним і першочерговим у сучасній педагогіці, не залежно від того, йдеться про учнів середньої школи, чи студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Метою естетичного виховання у цілому є формування у громадянина естетичної культури – здатності особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві і дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя та діяльність за законами краси.

Особливе місце у вихованні особистості займає вплив мистецтва, яке втілює в собі естетичну категорію прекрасного. Тому естетичне виховання під час вивчення іноземної мови розглядається найчастіше як використання творів мистецтва та залучення учнів до творчості упродовж роботи над мовним та лінгвокраїнознавчим матеріалом. Весь сучасний арсенал навчально-методичних засобів направлений на досягнення цієї мети: яскраво ілюстровані підручники, прекрасна наочна допомога, всілякі кросворди, пазли, ігри, аудіокасети з віршами і піснями, відео матеріали, CD-диски. Проте самі по собі вони ще не забезпечують сприятливого емоційного клімату на занятті з іноземної мови, а ілюстрації книжок не обов'язково стають джерелами естетичної насолоди. Досить часто трапляється, що без належної роботи вчителя всі ці яскраві елементи просто проходять повз свідомості учнів, які не вміють сприймати прекрасне.

Метою навчання іноземної мови сьогодні є формування комунікативної компетенції, тобто компетенції спілкування. Важко не погодитися з думкою І.К. Білодіда, який переконаний, що навіть у рідній мові, де знання лексики і стилістичних особливостей не представляє складності, не завжди вдається переконливо і логічно збудувати мовлення і досягти бажаного результату в спілкуванні. В значній мірі це обумовлено тим, вважає автор, що на уроках, як рідної, так і іноземної мови, всі усні вислови учнів є мовою лише за формою, а по суті такими не є. Адже людська мова (як письмова, так і усна) – продуктивний вид діяльності, тобто плід творчості, самостійний «продукт»,

неповторний за формою і змістом. На практиці ж часто доводиться зустрічатися з ситуацією, коли відповіді учнів з теми, що вивчається, схожі як близнюки, що є яскравим прикладом репродуктивності, тобто відтворенням [2, с. 141].

Унікальність предмету «Іноземна мова» полягає власне у тому, що ці уроки є фактично єдиними, що моделюють реальні і багатообразні ситуації спілкування. Жоден інший предмет не має на меті навчати учнів перш за все спілкуванню. А спілкування – це не тільки уміння правильно говорити і грамотно побудувати свою мову, але уміння слухати і чути, переживати і співпереживати. Досягти цього, не зачіпаючи емоційної сфери учнів, неможливо, і в цьому сенсі урок іноземної мови, близький до дисциплін естетичного циклу – до музики і образотворчого мистецтва. От чому дуже важливо, щоб на уроках іноземної мови звучали не холодні, бездушні, хоча і фонетично та граматично правильні відповіді учнів, а відповіді, що містять власні переживання, враження, забарвлені емоцією, щирі «сплески» душі і розуму. Саме тоді, на думку І.К. Білодіда, процес спілкування набуває бажаної форми [2, с. 60].

Залучаючи школярів до іноземної мови, удосконалюючи їхні уміння в різних видах мовної діяльності, треба зважати на те, що в основі всього цього повинне лежати емоційне, активне сприйняття мови. Це поняття у жодному випадку не можна ототожнювати з терміном «аудіювання» (сприйняття мови на слух). Сприйняття мови не можна зводити до одного з «видів мовної діяльності», як це зазвичай робиться. Активне емоційне сприйняття мови – основа мовного виховання в цілому і всіх його ланок.

Естетична функція є однією з основних функцій мови, поряд з комунікативною, номінативною, мислетворчою, гносеологічною та іншими функціями. Мова є першоелементом культури, вона лежить в основі розвитку всіх інших видів мистецтва. І ті естетичні цінності, які ними породжуються, зумовлені значною мірою естетичними можливостями мови (наприклад, естетичний вплив кіно, театру, радіо, телебачення здійснюється переважно завдяки мові). Але мова може виконувати свою пізнавальну, виховну,

естетичну функцію тільки тоді, коли учні навчаться по-справжньому чути та осмислювати її. Усі враження, уявлення і знання, які пройшли через душу і серце людини, стають її знаннями, власною точкою зору, її думками і переконаннями, її відношенням до добра і зла, прекрасного і потворного, що і визначає етичну позицію людини. І тут цінність естетичного виховання, як вважає Н.М. Артеменко, в найширшому тлумаченні, важко переоцінити [1, с. 15].

Окрім естетичного потенціалу самої мови широкі можливості для реалізації естетичного виховання на уроках іноземної мови дає культурологічний та країнознавчий компоненти навчання. Адже вивчення іноземної мови передбачає знайомство з культурою країни, мова якої вивчається. Це дає змогу вчителю ознайомити учнів із фольклором, літературою, живописом, архітектурою країни, її традиціями, історією та сучасністю, розширюючи культурологічні знання учнів, формуючи їхні естетичні уподобання.

Використання творів мистецтва з метою естетичного впливу на свідомість учнів може бути здійснено в рамках традиційних уроків. Для цього вчителю потрібно:

- використовувати для роботи над мовним матеріалом тексти, що мають естетичну вагу, наприклад, уривки з творів художньої літератури країни, мова якої вивчається;

- реалізовувати країнознавчу спрямованість уроків іноземної мови шляхом ознайомлення учнів із досягненнями мистецтва та культури країни, мова якої вивчається;

- створювати ситуації, в яких учні мають можливість висловлювати своє сприйняття, оцінку тих чи інших творів мистецтва (картин, кінофільмів, музики, поезії тощо).

У сучасних концепціях навчання орієнтація відбувається не лише на оволодінні мовою певної нації, але й на знайомстві з духовно-культурними цінностями усього світу, а також з історичною спадщиною свого рідного

народу. Цікавим та оригінальним з цього приводу є дослідження Т.О. Тригуб, яка вбачає доречним використання репродукцій картин Т.Г.Шевченка з метою естетичного виховання учнів на уроках німецької мови. Використання живопису, на думку авторки, – це один з ефективних засобів засвоєння іноземної мови [7, с. 178]. Дослідниця ілюструє поетапне проведення уроку, ознайомлюючи учнів не лише з художньою спадщиною Т.Г.Шевченка, а взагалі з життям і творчістю великого Кобзаря. Під час вивчення теми «Сім'я» Т.О. Тригуб пропонує використання на уроці картини «Селянська родина» з метою опису людей, хати, пори року, що зображена на полотні, кольорів тощо [7, с. 179]. Такий підхід, на думку дослідниці, допоможе учням активізувати вивчену на попередніх уроках лексику з різних тем. Щодо вивчення теми «Зовнішність» Т.О. Тригуб використовує картину Т.Г.Шевченка «Катерина» та пропонує учням описати зовнішність молодої жінки, її одяг, риси обличчя.

Велику роль у формуванні естетичної особистості учня мають позакласні заходи і так звані нестандартні уроки, що дають можливість вияву творчості, емоційному переживанню подій. Серед моделей таких уроків і заходів слід зазначити різноманітні інсценізації, творчі вечори, рольові ігри. Нестандартність уроку може полягати і в активному використанні вчителем творів мистецтва – музичного, образотворчого, кінематографічного – як засобів емоційного та естетичного впливу, мотивації та розвитку загальної культури учня.

У наш час, коли все ширше і ширше розвиваються зв'язки між різними країнами і народами, ознайомлення з українською національною культурою стає необхідним елементом процесу навчання іноземної мови. Принцип діалогу культур передбачає використання краєзнавчого матеріалу про рідну країну, який дозволяє розвивати культуру уявлення рідної країни, а також формувати уявлення про культуру країни, мова якої вивчається.

Викладачі, усвідомлюючи стимулюючу силу країнознавчої та культурологічної мотивації, прагнуть розвивати в учнів пізнавальні потреби шляхом нетрадиційного проведення уроку. На думку І.А. Зимньої, цього можна

досягти декількома способами, наприклад, проводячи Урок-екскурсію [5, с. 46]. Учень повинен вміти провести екскурсію рідним містом, розповісти іноземним гостям про самотність української культури і т.д.

Ефективною і продуктивною формою навчання є Урок-вистава. Використання художніх творів зарубіжної літератури мовою оригіналу вдосконалює вимовні навички учнів, забезпечує створення комунікативної, пізнавальної та естетичної мотивації. Підготовка вистави – творча робота, яка сприяє виробленню навичок мовного спілкування учнів та розкриття їх індивідуальних творчих здібностей. Такий вид роботи активізує розумову і мовленнєву діяльність учнів, розвиває їх інтерес до літератури, слугує кращому засвоєнню культури країни, мова якої вивчається, а також поглиблює знання мови, оскільки при цьому відбувається процес запам'ятовування лексики. Поряд з формуванням активного словника учнів формується так званий пасивно-потенційний словник. Важливо, що учні отримують задоволення від такого виду роботи, тобто естетичну насолоду.

Вельми цікавою та ефективною формою уроку є Урок-свято. Така форма роботи розширює знання учнів про традиції та звичаї у країні, мову якої вони вивчають, а також розвиває в учнів здатність до іншомовного спілкування, що дозволяє брати участь у різних ситуаціях міжкультурної комунікації. Доречним під час проведення такого типу уроку буде порівняти проведення того чи іншого свята у країні, мова якої вивчається, та в Україні. Можна запропонувати учням завдання знайти спільне та відмінне, наприклад, у святкуванні Різдва в Німеччині (Англії) та на території нашої країни.

Навряд чи варто доводити, що найбільш надійним свідченням засвоєння мови є здатність учнів вести бесіду з конкретної теми. У даному випадку доцільно проводити Урок-інтерв'ю – своєрідний діалог з обміну інформацією. На такому уроці, як правило, учні опановують певну кількість кліше і в подальшому користуються ними в автоматичному режимі. Оптимальне поєднання структурної повторюваності забезпечує міцність і свідомість засвоєння.

У залежності від поставлених завдань кожна тема уроку може включати окремі підтеми. Наприклад, тему «Мої канікули» можна розділити відповідно на підтеми: «Вільний час», «Моє хобі», «Спорт у моєму житті», «В гостях у бабусі в селі», «Літо – найкраща пора року» тощо. У окремих ситуаціях під час проведення креативного уроку іноземної мови логічно вдатися до елементів рольового діалогу. При цьому один з партнерів продовжує залишатися самим собою, тобто українським мешканцем, тоді як другий повинен зіграти роль його зарубіжного однолітка. Така форма уроку вимагає ретельної підготовки. Учні самостійно працюють над завданням за рекомендованою вчителем країнознавчої літератури, готують питання, на які хочуть отримати відповіді.

Підготовка і проведення уроку подібного типу стимулює учнів до подальшого вивчення іноземної мови, сприяє поглибленню знань в результаті роботи з різними джерелами, а також розширює кругозір.

Естетичному та моральному вихованню учнів, переконана І.А. Зимня, більш повно розкриває творчі здібності кожного учня Урок-мюзикл. Завдяки співу, мюзиклу на уроці створюється сприятливий психологічний клімат, знижується втома, активізується мовна діяльність. У багатьох випадках він служить і розрядкою, що знижує напругу і відновлює працездатність учнів [5, с. 50]. Урок-мюзикл сприяє розвитку соціокультурної компетенції та ознайомленню з культурою країни, мова якої вивчається.

Моделюючи ситуації мовного спілкування мистецтвознавчої спрямованості, корисно заздалегідь відвідати театр, музей, філармонію, подивитися фільм або прочитати автентичний текст. І що важливо – потім інтерпретувати матеріал німецькою, або англійською мовою. Вивчаючи іноземну мову можна інсценувати і обговорити в театральному кафе твори німецькомовних (Й.В.Гете, Гейне, Е.М.Ремарк, Еріх Кестнер) чи англомовних (О.Уайльд, Ш.Бронте, Артур Конандойл, Джером К.Джером) письменників, розглянути репродукції картин А. Дюрера, Д.Рейнолдза, Томаса Гейнсборо, Джона Мелвілла, послухати музику групи Бітлз, або класичну – Бетховена, Вагнера, Баха.

Відвідавши виставку картин, побувавши екскурсоводом, кожен учень стає знавцем живопису, вчиться аналізувати художнє полотно. Школярів цікавить аналіз поетичних текстів, художніх фільмів, мультфільмів, музичних форм. Проблемна ситуація на уроці створюється за допомогою афоризмів. Думки великих класиків слугують дороговказною зіркою у вирішенні етичних проблем уроку, допомагають учням зробити загальнолюдські висновки про добро і зло.

Безумовно, в арсеналі кожного вчителя німецької мови повинні бути художні зразки світової класики: «Фауст» Гете, «Зимова казка» Генріха Гейне, балада Шіллера «Рукавичка», популярні мультфільми про Бременських музикантів, Білосніжку, Пані Метелицю. Країнознавчий матеріал про Берлін, Дрезден, Гамбург, Кельн та інші великі міста Німеччини, історію і географію країни, традиції і свята німців також створюють ситуацію співпереживання, естетичного засвоєння на уроках німецької мови. На думку Н.М. Артеменко творчі здібності учнів розвивають конкурси гідів-перекладачів, художників-портретистів, співаків, любителів карооке [1, с. 152].

Велику роль в гуманістичній методології грають стратегії розповіді, драматизації, ролевої гри. В процесі драматизації, наприклад, казки (де вчитель – «театр одного актора»), педагог використовує різні прийоми активізації уваги дітей: наочність (маски, декорації, костюми, «чарівні» предмети), невербальні засоби спілкування, прийоми парадоксу, інтриги, залучає учнів до діяльності. Іншими словами, вони так уживаються у фабулу і казкові образи, що психологічний бар'єр знімається сам собою. За допомогою драматизації змінюється ситуація ігрового спілкування, в якій сфокусована базова лексика, необхідна граматики, основні мовні моделі.

Ролева гра забезпечує наслідувальне спілкування, спільну діяльність, розкриття повного потенціалу особи, країнознавчу мотивацію, когнітивне і емоційне вимірювання особи, співпрацю, ситуацію успіху. Ази кулінарії і етикету засвоюються на уроках «В гостях у німця (американця)» (приготування салатів, гарячих бутербродів, випікання тістечок), «Пасхальне свято», «У

кафе», «У супермаркеті».

Дуже важливим є використання класичної і популярної музики на початку або в кінці уроку, оскільки музика створює емоційний фон уроку, мотивує, або розслабляє учнів.

Особливо ефективними для учнів з високим (так званим, «просунутим») рівнем володіння іноземної мови є театралізовані вистави, літературні вітальні, музичні студії, художні салони – з обов'язковою інтерпретацією світових шедеврів і написанням проектів (рецензій, відгуків, рефератів). Інтелектуальна діяльність такого плану передбачає активізацію і самостійну реалізацію творчих можливостей робіт учнів у різних видах роботи на уроках іноземної мови, де «творчість – колективна, дія – індивідуальна». Безумовно, ці форми реалізуються в період творчого етапу навчання (уроки-узагальнення, позакласні заходи, свята) і характеризуються виходом у вільну мову (рівень формування умінь), що і забезпечується відповідною подачею матеріалу. Глобальна мережа Інтернет створює сьогодні умови для отримання будь-якої необхідної учням і викладачам іноземної мови інформації. Користувач, підключений до мережі Інтернет, має можливість підібрати список літератури з бібліотечного каталогу, провести пошук статті, репортажу, інших джерел потрібної інформації з найрізноманітніших журналів іноземною мовою. Працюючи з такою інформацією, можна отримати необхідні дані з проблеми, над якою в даний момент працює група учнів у рамках проекту.

Висновки. Гуманізація освіти зумовлює відмову від вузьких прагматичних цілей вивчення іноземної мови. У сучасних концепціях навчання іноземна мова розглядається як відображення культури відповідного народу, а вивчення іноземної мови – як оволодіння іншомовною культурою і як засвоєння світових духовних цінностей. Міжпредметні зв'язки з історією, психологією, філософією, географією, безумовно, збагачують особу, мотивують і оптимізують вивчення іноземної мови. Естетичне виховання впливає на увесь склад характеру учня, поширює його уяву про життя, викликає потяг до його перетворення у відповідності до естетичних ідеалів, розвиває творчу

активність. Таким чином, виховання естетичних поглядів, естетичного смаку, культури спілкування не тільки допоможе досягти мети навчання іноземної мови, але сприятиме формуванню повноцінної, естетично розвиненої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко Н.М. Природа і естетичне виховання школярів: з досвіду роботи сільських шкіл / Н.М. Артеменко. – К. : Дніпро, 1998. – 278 с.
2. Білодід І.К. Деякі аспекти взаємодії пізнавальної і естетичної функції мови / І.К. Білодід // Мова. Людина. Суспільство. – К. : Академія, 1977. – 351 с.
3. Борисова Е.С. Эстетическое воспитание школьников / Е.С. Борисова. – Л. : Лениздат, 1972. – 200 с.
4. Волков В.С. Педагогіка. Підручник. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
5. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам / И.А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1992. – 222 с.
6. Полянова І. Шляхи удосконалення виховання / І.Полянова // Наукові записки ТДПУ. Сер. Педагогіка. – 1999. № 2. – С. 15-20.
7. Тригуб Т.О. Естетичне виховання учнів на уроках німецької мови засобами використання живопису Т.Г.Шевченка / Т.О.Тригуб // Таврійський вісник освіти. – № 3 (47). – 2014. – С.175-180.